

Editörler: **PROF. DR. ELİF ÖZLEM ÖZÇATAL**
DOÇ. DR. MEDİNE KOÇ

FARKLI DİSİPLİNLER IŞIĞINDA
KADIN
ÇALIŞMALARI
GÜNCEL KONULAR VE DEĞERLENDİRMELER-II

FARKLI DİSİPLİNLER IŞIĞINDA

KADIN

ÇALIŞMALARI

GÜNCEL KONULAR VE DEĞERLENDİRMELER-II

EDİTÖRLER

PROF. DR. ELİF ÖZLEM ÖZÇATAL

DOÇ. DR. MEDİNE KOÇ

EĞİTİM
yayınevi

FARKLI DİSİPLİNLER İŞİĞİNDA KADIN ÇALIŞMALARI GÜNCEL KONULAR VE DEĞERLENDİRMELER-II

Editörler: Prof. Dr. Elif Özlem Özçatal, Doç. Dr. Medine Koç

Yayınevi Grubu Genel Başkanı: Yusuf Ziya Aydoğın (yza@egitimyayinevi.com)

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 76780

ISBN: 978-625-385-319-8

1. Baskı, Ağustos 2025

Baskı Cilt: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.

İvedik Org. San.1420. Cad. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA

Matbaa Sertifika No: 47479

Kütüphane Kimlik Kartı

FARKLI DİSİPLİNLER İŞİĞİNDA KADIN ÇALIŞMALARI GÜNCEL KONULAR VE DEĞERLENDİRMELER-II

Editörler: Prof. Dr. Elif Özlem Özçatal, Doç. Dr. Medine Koç

XIV+406 s., 160x240 mm

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-385-319-8

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/meکانik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM

yayınevi

Yayınevi Türkiye Ofis: İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah. Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42
bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Egitim Publishing Group, Inc. P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America
americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
sevkiyat@egitimyayinevi.com

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye
+90 332 499 90 00
bilgi@egitimkitabevi.com

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr
bilgi@kitapmatik.com.tr

EĞİTİM YAYINEVİ
GRUBU

EĞİTİM
yayınevi

SALON
yayınevi

Kitapmatik
yayınevi

Kitapmatik
yayınevi

EĞİTİM
kitabevi

İÇİNDEKİLER

SUNUŞVII

BİRİNCİ BÖLÜM ADALET, EŞİTLİK VE KADIN

**1 İSLAM'DA CİNSİYETLER ARASI ADALET VE
KADININ KONUMU**1
Emine Ögük

**2 KADIN-ERKEK EŞİT(SİZ)LİĞİNE İKİ FARKLI
AÇIDAN BAKIŞ: PSİKANALİTİK FEMİNİZM VE
KUR'AN'DA KADIN**23
Beyhan Doğan

**3 CİNSİYET TEMELLİ EŞİTSİZLİKLERİN GÖLGESİNDE
KADIN VE DAMGALANMA**..... 37
Demet Çakır, Emine Aksüt Akçay

İKİNCİ BÖLÜM KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE MÜCADELE STRATEJİLERİ

**4 BİR KADIN SORUNU OLARAK ERKEN YAŞTA
EVLİLİKLER: ÇOCUK GELİN GERÇEĞİ**59
Özgür Alparslan

5 FARKLI KÜLTÜRLERDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET 75

Funda Gümüş, Ebru Ayman Kılıç

6 GEBELİKTE YAKIN PARTNER ŞİDDETİ: ANNE VE YENİDOĞAN SONUÇLARI 89

Mukaddes Demir Acar

7 KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEDE HEMŞİRENİN ROLÜ 101

Derya Özbaş Gençarslan, Elif Aydın

8 KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİ: SOSYO-EKOLOJİK MODEL VE HALK SAĞLIĞI YAKLAŞIMI..... 117

Fadime Kaya Soylu, Nilüfer Kıranşal

9 GÖRÜNMEYEN TEHDİT: DİJİTAL ŞİDDETİN KADINLAR ÜZERİNDEKİ SESSİZ YIKIMI..... 139

Vasviye Eroğlu, Sena Çip

10 KADINA KARŞI DİJİTAL ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM..... 155

Özgü Tekin Uluman

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMA YAŞAMI, KARIYER VE EKONOMİK KATILIM

11 ÇALIŞAN VE AKADEMİSYEN KADIN OLMAK 169

Havva Tel

**12 YÜKSEL(E)MEMEK VE GERİ ÇEKİLMEK:
KADINLARDA CAM TAVAN ETKİSİ VE SESSİZ
İSTİFA..... 189**

Elif Özlem Özçatal

**13 KADIN ÇALIŞANLARIN KARŞILAŞTIĞI KRALIÇE
ARI SENDROMU ENGELİ: SİSTEMATİK DERLEME
ÇALIŞMASI215**

Ahmet Mumcu

**14 ÇALIŞMA YAŞAMINDA MOBBİNG: KADIN
ÇALIŞANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ235**

Özge Kısaoğlu

**15 KADIN İŞGÜCÜNÜN TARIM SEKTÖRÜNE
KATKILARI249**

Nuray Kızılaslan, Halil Kızılaslan

**16 KADIN İSTİHDAMINDA ÜLKEMİZDEKİ DURUM
VE SORUNLAR263**

Sebiha Kablay

**DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SAĞLIK, PSİKOSOSYAL İYİ OLUŞ VE KADIN**

**17 CİNSİYET AYRIMCILIĞININ KADIN RUH
SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ277**

Ziya Koçak, Medine Koç

**18 KADIN SAĞLIĞINDA MANEVİYATIN ROLÜ:
SİRİTÜEL YAKLAŞIMLARA BİR BAKIŞ 307**

Gizem Çıtak

19 İNFERTİLİTE: KADINLARIN PSİKOSOSYAL DURUMU, RUH SAĞLIĞI VE PSİKOLOJİK MÜDAHALE YAKLAŞIMLARI.....323

Berna Aktaş

20 KADIN SAĞLIĞINDA MİNDFULNESS (BİLİNÇLİ FARKINDALIK) TEMELLİ UYGULAMALAR349

Nilüfer Kıranşal, Fadime Kaya Soylu

21 SOSYOKÜLTÜREL BAĞLAMDA KADINLARDA TÜTÜN BAĞIMLILIĞI: KADIN SAĞLIĞINA ETKİLERİ 371

Semra Kocataş

**BEŞİNCİ BÖLÜM
EĞİTİM, MEKÂNSAL VE KURUMSAL YAPILAR**

22 YÜKSEKÖĞRETİMDE KADINA DUYARLI MEKÂNSAL VE KURUMSAL YAPILAR: TOGÜ ÖRNEĞİ393

Vasviye Eroğlu, Zeynep Kasap, Esra Çaylak Altun

SUNUŞ

Kadın çalışmaları alanı, kadın sorunları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin çok boyutlu yapısını ortaya koyarak, kadınların yaşam deneyimlerini sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağlamlarda görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu sayede, kadın sorunları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesi konularının daha bütüncül biçimde anlaşılmasına olanak tanımakta; aynı zamanda yeni tartışmaların, araştırmaların ve ilgili politika süreçlerinin gelişimine önemli katkılar sunmaktadır. Elinizdeki ikinci cilt, ilk kitapta olduğu gibi aynı hedef doğrultusunda hazırlanmış; kadınların yaşamın değişik kesitlerinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin güncel araştırmalar ve değerlendirmeler bir araya getirilmiştir. Kitapta; *adalet ve eşitlik, şiddet ve mücadele stratejileri, çalışma yaşamı, kariyer engelleri ve ekonomik katılım, sağlık ve psikososyal iyi oluş ile eğitim, mekânsal ve kurumsal yapılar* gibi temalar etrafında kaleme alınmış makaleler yer almaktadır.

Eser, beş bölümde toplanan 22 makale ile alanında uzman 30'a yakın akademisyen ve araştırmacının katkılarıyla hazırlanmıştır. Sosyal ve beşeri bilimler ile sağlık bilimleri alanlarından gelen katkılar sayesinde eser, disiplinlerarası bir bakış açısı sunmaktadır. Böylelikle, kadınların yaşamlarına dair çok boyutlu sorun alanları hem kuramsal hem de literatürden beslenen analizlerle derinlemesine ele alınmakta ve çözüm odaklı önerilerin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Aşağıda, eserin bölümlerine ilişkin bir içerik sunulmaktadır.

Cinsiyet ilişkileri, tarih boyunca kadınların konumunu belirleyen en önemli dinamiklerden biri olmuştur. Toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılar içerisinde kadınların yaşadığı eşitsizlikler ve karşılaştıkları damgalama biçimleri ise cinsiyet ilişkilerinin somut yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, **“Adalet, Eşitlik ve Kadın”** başlığını taşıyan ilk bölüm, cinsiyetler arası adalet, kadın-erkek eşitliği ve damgalama pratiklerini incelemektedir. İlk çalışma, *“İslam’da Cinsiyetler Arası Adalet ve Kadının Konumu”*, başlığı altında; yaratılış, Kur’an’ın muhatabı olma, eğitim, evlilik ve çalışma hayatı, anne-babalık rolleri ve boşanma gibi hayatın temel alanlarında İslam’da cinsiyetler arası adalet konusunu ele almakta; Kur’an, Sünnet ve İslam alimlerinin görüşleri çerçevesinde kadın ve erkek arasındaki ilişkilerde adaletin nasıl tesis edildiğini incelemektedir. İkinci çalışma olan, *“Kadın-Erkek Eşit(siz)liğine İki Farklı Açıdan Bakış: Psikanalitik Feminizm ve Kur’an’da Kadın”*, isimli çalışma ise kadın-erkek eşitliği tartışmalarına hem psikanalitik feminizm yaklaşımı hem de İslam’ın temel kaynağı olan Kur’an perspektifinden bakarak özgün bir karşılaştırma yapmaktadır. *“Cinsiyet Temelli Eşitsizliklerin Gölgesinde Kadın ve Damgalanma”*, başlıklı üçüncü çalışma, toplumsal damgalama ve ayrımcılığın

kadınların yaşam deneyimlerinde yarattığı etkileri analiz ederek, cinsiyet temelli eşitsizliklerin toplumsal boyutlarını ortaya koymaktadır. Bölümde yer alan çalışmalar, bir yandan psikanalitik feminizm ve dini metinlerin kadın algısı üzerinden teorik bir zemin sunarken, diğer yandan cinsiyet eşitsizliğinin hem nedeni hem de bu eşitsizlikleri pekiştiren bir mekanizma olarak damgalamanın, kadınların toplumlarda maruz kaldıkları biçimlerini incelemektedir. Bu sayede bölüm, adalet ve eşitlik kavramlarını teorik ve toplumsal bağlamda tartışmaya açmakta; farklı perspektiflerden sağlanan katkılarla konuya dair kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır.

Kadınların yaşamlarını derinden etkileyen ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en çarpıcı yansımalarından biri olan şiddet, farklı biçimleriyle hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, **“Kadına Yönelik Şiddet ve Mücadele Stratejileri”** başlıklı ikinci bölüm, kadınların karşı karşıya kaldığı şiddet türlerini, bunların nedenlerini, sonuçlarını ve mücadele yollarını çok yönlü bir perspektifle ele almaktadır. Bölümde ilk olarak, **“Bir Kadın Sorunu Olarak Erken Yaşta Evlilikler: Çocuk Gelin Gerçeği”** başlıklı çalışma, erken yaşta evliliklerin kadınların yaşamları üzerindeki yıkıcı etkilerini ortaya koymakta ve bu uygulamanın toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürekliliğini nasıl pekiştirdiğini tartışmaktadır. Erken yaşta evliliklerin kız çocuklarının emek ve bedenlerinin sömürülmesiyle sonuçlanan, çocukluk ve gelişim haklarını ihlal eden ciddi bir istismar biçimi olduğundan hareketle hem bu suçun hem de çocuk gelinlerin yaşadığı çok boyutlu eşitsizlik ve şiddetin önlenmesi için kadın haklarının korunması ve toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendiren politikaların geliştirilmesi gerekliliği öne çıkarılmaktadır. Ardından, **“Farklı Kültürlerde Kadına Yönelik Şiddet”** başlıklı çalışma ise kültürel bağlamların şiddetin biçimlenişinde nasıl etkili olduğunu karşılaştırmalı bir bakışla ortaya koymakta; kadına yönelik şiddetle mücadelede kültürel özgüllükleri gözeterek yaklaşımların gerekliliğini vurgulamaktadır. Bölümde ayrıca, **“Gebelikte Yakın Partner Şiddeti: Anne ve Yenidoğan Sonuçları”** başlıklı çalışmada, şiddetin yalnızca kadınların değil, aynı zamanda yenidoğan dönemi bebeklerin yaşamını da tehdit eden çok boyutlu bir sorun olduğu ele alınmakta; kadınların yaşadığı ve mağduru olduğu şiddeti önlemeye yönelik müdahale uygulamalarının feminist perspektiflerle güçlendirilmesine dikkat çekilmektedir.

İkinci bölümde yer alan bir diğer çalışma olan **“Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Hemşirenin Rolü”**, sağlık profesyonellerinin, özellikle hemşirelerin, şiddet mağduru kadınlara yönelik koruyucu, önleyici ve destekleyici rollerini vurgulamaktadır. **“Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi: Sosyo-Ekolojik Model ve Halk Sağlığı Yaklaşımı”** başlıklı çalışma ise şiddeti sadece bireysel bir sorun olarak değil, toplumsal yapıların ve ilişkilerin bir ürünü olarak ele almakta; bu

kapsamda çözüm önerilerini disiplinler arası bir çerçevede değerlendirmektedir. Bu bölümde sunulan “*Görünmeyen Tehdit: Dijital Şiddetin Kadınlar Üzerindeki Sessiz Yıkımı*” isimli çalışma, dijitalleşmenin artmasıyla birlikte kadınların maruz kaldığı yeni şiddet türlerine dikkat çekmekte ve bu şiddetin kadınlar üzerindeki yıkıcı etkilerini tartışmaktadır. Devamında gelen “*Kadına Karşı Dijital Şiddetin Önlenmesinde Multidisipliner Yaklaşım*” başlıklı çalışma, sanal dünyanın görünmez sınırlarında kadınların yaşadığı hak ihlallerini ve bu alanda bütüncül çözüm önerilerini tartışmaktadır. Bu ikinci bölüm, şiddetin farklı yüzlerini görünür kılarak, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde mücadele mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kadınların çalışma yaşamına katılımı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin en görünür alanlarından birini oluşturmakta; kariyer süreçlerinde karşılaşılan engeller ise kadınların ekonomik ve sosyal yaşamda tam anlamıyla yer almalarının önünde ciddi bariyerler oluşturmaktadır. Bu perspektifle hazırlanan “*Çalışma Yaşamı, Kariyer ve Ekonomik Katılım*” başlıklı üçüncü bölüm, kadınların işgücü piyasasındaki deneyimlerini, karşılaştıkları zorlukları ve üretime katkılarını çok boyutlu bir bakış açısıyla ele almaktadır. İlk olarak, “*Çalışan ve Akademisyen Kadın Olmak*” başlıklı çalışma, akademik ve profesyonel yaşamda kadınların karşı karşıya kaldıkları fırsatlar ve engelleri irdelemektedir. “*Yüksel(e)memek ve Geri Çekilmek: Kadınlarda Cam Tavan Etkisi ve Sessiz İstifa*” başlıklı çalışma, kadınların kariyer basamaklarında ilerlemelerini engelleyen yapısal bariyerleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan sessiz istifa eğilimlerini incelemektedir. “*Kadın Çalışanların Karşılaştığı Kraliçe Arı Sendromu Engeli: Sistemik Derleme Çalışması*”, ulusal yazında Kraliçe Arı Sendromu üzerine yapılmış nitel, nicel ve derleme türündeki araştırmaları sistematik derleme yöntemiyle incelemektedir. Böylelikle, kadınların rekabet halinde konumlandırıldığı örgütsel dinamikler sorgulanmakta ve kadın istihdamı ile kadın yöneticiliğinin gelişiminde ciddi bir sorun alanı ortaya konulmaktadır. Çalışma yaşamında psikososyal bir sorun olarak öne çıkan mobbing, “*Çalışma Yaşamında Mobbing: Kadın Çalışanlar Üzerindeki Etkileri*” başlıklı çalışma, işyerinde psikolojik şiddet olarak ortaya çıkan mobbingin kadın çalışanlar üzerindeki etkilerini ele almakta; bu olgunun kadınların sağlıkları, iş yaşamındaki konumları ve kariyer gelişimleri açısından yarattığı olumsuz sonuçları tartışmaktadır.

Kadınların ekonomik yaşama katkıları sadece hizmet ve sanayi sektörlerinde değil, aynı zamanda tarımda da belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda, üçüncü bölümde yer alan bir diğer çalışma olan “*Kadın İşgücününün Tarım Sektörüne Katkıları*”, kadınların tarımsal üretime sunduğu katkının görünür kılınmasını sağlamakta; kadın işgücününün tarım sektöründeki konumunu güçlendirmek için politikalar geliştirilmesine dikkat çekilmektedir. Son

olarak, “*Kadın İstihdamında Ülkemizdeki Durum ve Sorunlar*” başlıklı çalışma, ülkemizde kadınların işgücüne katılımındaki mevcut durumu güncel istatistiklerle ortaya koymakta ve istihdamdaki temel sorunları kapsamlı bir biçimde değerlendirmektedir. Ev içi hizmetler ve bakım emeği yükü ile ataerkil yaklaşımların kadın istihdamı üzerindeki etkilerine dikkat çekerken, kadınların işgücüne daha etkin katılımını sağlayacak politika ve uygulamalara dair çözüm önerilerini de tartışmaya açmaktadır. Kitabın, bu üçüncü bölümü, kadınların çalışma yaşamındaki çok yönlü deneyimlerini görünür kılarak, eşitlikçi politikaların geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kadın sağlığı, yalnızca biyolojik süreçlerle sınırlı olmayan; toplumsal cinsiyet rolleri, psikososyal koşullar ve kültürel dinamiklerle yakından ilişkili çok boyutlu bir alandır. Bu doğrultuda hazırlanan “*Sağlık, Psikososyal İyi Oluş ve Kadın*” başlıklı dördüncü bölüm, kadınların ruh sağlığı ve psikososyal iyi oluşları üzerinde etkili olan temel dinamikleri kapsamlı biçimde ele almaktadır. Ayrıca, kadınların iyi oluş hallerini güçlendirecek farklı müdahale ve destek yöntemleri tartışılmaktadır. İlk olarak, “*Cinsiyet Ayrımcılığının Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri*” başlıklı çalışma, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin kadınların ruhsal sağlıkları üzerinde yarattığı sonuçları ele almakta ve bu durumun kadınların psikososyal iyi oluşunu olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Ardından gelen “*Kadın Sağlığında Maneviyatın Rolü: Spiritüel Yaklaşımlara Bir Bakış*” isimli çalışma, kadınların sağlık deneyimlerinde maneviyatın ve spiritüel yaklaşımların koruyucu ve destekleyici etkilerine dikkat çekmektedir. Kadın sağlığında önemli bir yaşam krizi olan infertilite (kısırlık), “*İnfertilite: Kadınların Psikososyal Durumu, Ruh Sağlığı ve Psikolojik Müdahale Yaklaşımları*” başlıklı çalışmada, kadınların yaşadığı psikososyal zorluklar ve ruhsal etkiler üzerinden ele alınmakta; bu süreçte uygulanabilecek psikolojik destek yöntemleri değerlendirilmektedir. “*Kadın Sağlığında Mindfulness (Bilinçli Farkındalık) Temelli Uygulamalar*” isimli çalışma ise kadınların ruh sağlığını koruma ve güçlendirmede mindfulness temelli yaklaşımların sunduğu olanakları inceleyerek, psikososyal destek süreçlerine katkısını vurgulamaktadır. Son olarak, “*Sosyokültürel Bağlamda Kadınlarda Tütün Bağımlılığı: Kadın Sağlığına Etkileri*” başlıklı çalışma, kadınlarda tütün bağımlılığını sosyokültürel dinamiklerle ilişkilendirerek, bağımlılık olgusunun yalnızca fiziksel sağlık değil, aynı zamanda kadınların ruhsal ve sosyal iyilik hallerini etkileyen önemli bir sosyokültürel mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Kitabın bu dördüncü bölümü, kadın sağlığına bütüncül bir perspektiften yaklaşarak, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sağlık üzerindeki etkilerini gözler önüne sermekte ve ruhsal iyilik halini güçlendirmeye yönelik psikososyal ve spiritüel destek yöntemlerinin önemini vurgulamaktadır.

Yükseköğretim kurumlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yalnızca kadınların akademik hayata katılımını artırmakla kalmayıp, aynı zamanda kapsayıcı ve sürdürülebilir bir eğitim ortamı inşa etmenin de temel koşuludur. Bu yaklaşım çerçevesinde hazırlanan **“Eğitim, Mekânsal ve Kurumsal Yapılar”** başlıklı beşinci bölüm, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten üniversite yapılanmalarına odaklanmakta ve Kadın Dostu Kampüs yaklaşımını tartışmaktadır. **“Yükseköğretimde Kadına Duyarlı Mekânsal ve Kurumsal Yapılar: TOĞÜ Örneği”** başlıklı çalışma, üniversitelerde kadınların temsilini, güvenliğini ve eşit katılımını güçlendiren mekânsal düzenlemeler ile kurumsal politikalara odaklanmakta; Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi örneği üzerinden kadın dostu kampüs yaklaşımını ele almaktadır. Kadın öğrenci ve çalışanların ihtiyaçlarına duyarlı mekânsal düzenlemelerin yapılması ve cinsiyet eşitliği perspektifinin kurumsal politikalara entegre edilmesi yönündeki iyi uygulamaları örneklendirmektedir. Bu bölüm, Kadın Dostu Kampüs yaklaşımını hem kuramsal hem de uygulamalı boyutlarıyla ele alarak, üniversitelerde cinsiyet eşitliğini destekleyen mekânsal, yapısal ve kurumsal düzenlemelerin, kadınların akademik ve sosyal yaşama katılımını güçlendirmedeki rolünü görünür kılmaktadır.

Kitap, farklı disiplinlerden gelen perspektifleri bir araya getirerek kadın sorunlarına bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve geniş bir tematik çerçeve sunmaktadır. Kadınların yaşamını doğrudan veya dolaylı biçimde etkileyen tüm yapısal engellerin, sadece kadınların değil, toplumun bütününe gelişimi önünde bir engel olduğu bilinciyle hazırlanan bu eser, akademisyenler, öğrenciler, politika yapıcılar ve konuya ilgi duyan herkes için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu kitabın oluşum sürecinde katkı sunan tüm yazarlarımıza ve emeğini esirgemeyen Eğitim Yayınevi çalışanlarına teşekkür ederiz. Umuyoruz ki bu eser hem akademik alanda hem de toplumsal farkındalık çalışmalarında yeni tartışmalara ve işbirliklerine ışık tutar.

Prof. Dr. Elif Özlem ÖZÇATAL

Doç. Dr. Medine KOÇ

KADIN İŞGÜCÜNÜN TARIM SEKTÖRÜNE KATKILARI

Nuray Kızılaslan¹, Halil Kızılaslan²

GİRİŞ

Tarım sektörü tüm ülkeler açısından kritik önemi dolayısıyla vazgeçilemez bir sektör durumundadır. Dünyada yaklaşık bir milyar kişi tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu rakam dünyada istihdam edilen nüfusun yaklaşık %28'ini oluşturmaktadır. Yine ortalama 450 milyon ücretli işçi tarım sektöründe çalışmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve ekonomik değişimler, tarımdaki istihdam payını azaltmış olsa da tarım, geçim kaynakları, gıda güvenliği ve kırsal kalkınma açısından önemini koruyan bir sektör olmaya devam etmektedir (ILO, 2025). Tarımda var olan işgücü piyasasının da bu nedenlerle etkin değerlendirilmesi ve tarıma katkı vermesi gerekmektedir.

Gelişmekte olan dünyanın birçok yerinde kadınların işgücüne katılımı azalırken, kadınların tarım sektörüne katılımı ise küresel ölçekte artış göstermektedir. Ancak yapılan incelemeler, çiftçilikteki istihdamın henüz kadınların yaşamlarında anlamlı bir dönüşüm yaratmadığını ve bu nedenle onların güçlenmesine giden bir yol olarak işlev görmediğini ortaya koymaktadır. Kadınların çiftçilikteki istihdamı, onların güçlenmesinin bir aracı haline geldiğinde, kadınların tarıma katılımı küresel gıda güvenliğine etkili bir yol olarak hizmet edecektir. Bunun için kritik politik müdahalelerin gerekeceği ifade edilmektedir (Asadullah ve Kambhampati, 2021).

Kadın işgücü ekonomik kalkınmada önemli etkiye sahiptir. Toplumun yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının artması sürdürülebilir kalkınma için gereklidir. Kadınlar, toplumsal olarak kendilerine öncelikli görev olarak atfedilen ev işleri, bakım sorumlulukları ve ücretsiz aile işçiliği gibi roller nedeniyle, işgücü piyasasına girişte çeşitli engellerle karşılaşmaktadır.

Kırsalda yaşayan kadınlar da benzer engellerle karşı karşıya kalmakta; üstelik toplumsal norm ve kuralların kırsal alanlarda daha belirgin şekilde

¹ Prof.Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü/ Tokat- Türkiye, ORCID: 0000-0002-8535-0100, nuray.kizilaslan@gop.edu.tr

² Prof.Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü/ Tokat- Türkiye, ORCID: 0000-0002-4642-0030, halil.kizilaslan@gop.edu.tr

hissedilmesi, onların işgücü piyasasındaki yerini daha da sınırlamaktadır. Fakat kırsalda kadın, işgücüne kentte yaşayan kadınlara göre daha erken yaşta katılım sağlar. Bu durum kadının sosyal, kültürel ve ekonomik yönden gelişimini de çoğunlukla olumsuz etkiler. Kırsalda kadınların işgücü piyasasına girmelerinin desteklenmesi gerekmektedir. Tarımsal üretim sürecinde kadına yönelik kararların kadın lehine alınması, politikaların uygulanması ve izlenmesi bu desteklerin kuramsal kısmını oluşturabilir.

Tarımsal üretim sürecinde kırsaldaki kadınların rolü çok önemlidir. Kırsal kalkınmada temel taşları oluştururlar ve kalkınmanın lokomotif görevini üstlenirler. Fakat burada kadın emeğinin görünmezliği ortaya çıkmakta, kadın ücretsiz aile işçiliği içerisindeki bir birey olmaktadır. Tarımsal üretim sürecinin her aşamasında kadın vardır ve üretime katılmaktadır. Katılım oranları farklı ülkelerde sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlere göre farklılıklar gösterse de kadın işgücü tarım sektöründe yadsınamaz bir gerçektir. Genellikle ücretsiz aile işçisi konumunda oldukları için de kentte yaşayan kadınlara göre kırsalda yaşayan kadınlar hem ekonomik hem de sağlık, sosyal güvenlik ve eğitim gibi sosyal hizmetlerden yeterince yararlanamamaktadır. Ancak görünmez emekleri kırsal kalkınmaya, yerel ekonomiye ve ülkenin ekonomik kalkınmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Kırsalda kadın ev işleri, çocuk bakımı, kışık hazırlıkları gibi ev yönelimli işlerin yanında bitkisel ve hayvansal üretimle ilgili işlerde de yer almaktadır. Ücretsiz aile işçiliğinde ilk sırayı almaktadır. Bitkisel ve hayvansal üretimle ilgili işlerin yanı sıra üretimden elde ettikleri hammaddeleri işleyerek katma değer yaratma konusunda da aileye ve yerel ekonomiye dolayısıyla ulusal ekonomiye katkı sağlamaktadırlar. Yöresel ürünler, el sanatları gibi ürünleri de katma değeri yüksek ürünlere dönüştürerek görünmez de olsalar işgücü piyasasında yerlerini almaktadırlar. Yerel ekonominin alternatif gelir kaynakları üretmesi bakımından da yarattıkları etki görülmektedir.

Tarımsal üretimin her aşamasında bulunması ve tüm rolleri bakımından kırsalda kadın toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile karşı karşıya kalmakta, karar süreçleri içerisine alınmamakta ve erkek egemen bir toplumsal yapıda potansiyeli göz ardı edilmektedir.

Kırsal alanda ekonomik faaliyetlerin niteliği de kırsal kadının işgücü piyasasındaki yerini sınırlamaktadır. Kırsalda tarım ya da tarım dışı alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması gerekmektedir. Aynı zamanda alternatif gelir kaynakları içerisinde kadına alan yaratılması önemlidir.

Kayıt dışı istihdam tarım sektörünün de yapısal bir sorunudur. Küçük tarımsal işletmelerin katma değeri düşük geleneksel yöntemlerle üretimde bulunması, tarımsal faaliyetlerin ücretsiz aile işçiliği ile yürütülmesi, verimliliğin düşük üretimin az olması, tarımsal gelirin de düşük kalmasına

neden olmaktadır. Tarımsal gelirin düşük kalması kayıt dışı istihdamı dolayısıyla tarım sektörünün işgücü piyasasını etkilemektedir. Kırsaldaki kadın ise bu döngünün içinde kayıt dışı istihdam göstergeleri içerisinde yerini almaktadır. Kayıt dışı (sigortasız) çalışma ise kadınlar için daha az güvence, fazla çalışma ücretinin kaybı, tatil, doğum izni, hastalık ücreti ve emeklilik gibi haklarından yoksun kalmak anlamına gelmektedir. Ayrıca, kayıt dışı çalışan kadınlar, işgücüne katılmalarına ve istihdamda yer almalarına rağmen, ekonomik üretken faaliyetleri kurumsallaştırılmadığı için ekonomiye katkıları yokmuş gibi görünmektedir. Kayıt dışı istihdamın tüm bu koşulları, kadın için ücretli çalışmanın getireceği yararları engellemekte; ekonomik ve toplumsal alanda ikincil konumunu devam ettirmektedir (Özçatal ve Güven, 2022).

ILO 2024 yılı verilerine göre Türkiye’de tarım sektöründe kayıt dışı istihdam %84,5’tir. Kadınların kayıt dışı tarım istihdamındaki oranı %96,5 olup erkeklerin %76,0’sı kayıt dışı görünmektedir (Euronews, 2024). Bu durum kırsal alanda tarımda istihdam edilen kadınların ücretsiz aile işgücüne dahil edilmesi ve bunun istatistiksel kayıtlara yansımamasının sonucudur. Öte yandan, erkeklerin kendi hesabına çalışma biçimleri de kayıt dışı istihdam verileri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla, tarım sektöründe hem kadın hem de erkek çalışanların önemli bir kısmının sosyal güvenlikten yoksun olması, sektördeki temel yapısal sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, kadınların sosyal güvenceye erişim durumu erkeklere kıyasla daha dezavantajlı bir konumdadır.

Tarım sektörünün yapısal sorunları tarımsal işletmeleri etkilediği kadar işletmeler içerisinde aktif yer alan kadınları da etkilemektedir. Kadının tarımsal üretime olan katkısının toplumda değer bulması gerekmektedir.

Bu çalışma, kadınların tarım sektöründeki istihdam durumunu, üretim süreçlerine katkılarını ve sektördeki rollerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kadın emeğinin tarım alanındaki görünürlüğünü artırmak, kırsal kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ulaşmak açısından büyük önem taşımaktadır.

GÖSTERGELERLE KADIN İŞGÜCÜ VE TARIM SEKTÖRÜNDEKİ YERİ

Türkiye’nin toplam nüfusu, 2024 yılı itibarıyla 85.664.944 kişidir. Avrupa İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen yeni kent kır sınıflaması olan Kentleşme Derecesine göre, Türkiye nüfusunun %67,2’si yoğun kent, %15,5’i orta yoğun kent ve %17,2’si ise kır olarak sınıflandırılan yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. Yoğun kentlerde yaşayan kadın nüfusu 29 081 547 kişi olup toplam nüfus içerisindeki oranı %33,9’dur. Orta yoğun kentlerde yaşayan kadın nüfusu 6 609 321 kişi olup oranı %7,7’dir. Kırdaki yaşayan kadın nüfusu ise, 7 120 966 kişi olup toplam nüfusa oranı %8,3’tür (TÜİK, 2025).

Türkiye’de kadınlar işgücü piyasasında erkeklere oranla daha az yer almaktadır. Kadınların kendilerine katkı sağlamaları, toplumda statü ve prestij kazanmaları, saygınlıklarını artırmaları aynı zamanda maddi destek sağlamaları için işgücü piyasasında yer almaları gerekmektedir. Ayrıca, kadınların işgücü piyasasına katılımı ve istihdam olanaklarına erişimi, ekonomik olarak güçlenmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durum, kadınların özerklik ve karar alma mekanizmalarındaki yetkinliklerini artırmakla kalmayıp, bununla birlikte toplum ve aile içindeki ikincil konumlarını dönüştürerek toplumsal cinsiyete dayalı önyargıların ortadan kaldırılmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Özçatal, 2023).

Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) işgücü piyasası istatistiklerinde 2024 yılı dördüncü çeyreğinde Türkiye’nin %54,2 ile en düşük istihdam oranına sahip OECD ülkesi olduğunu göstermiştir. Bunun paralelinde kadınlarında en düşük istihdam oranının Türkiye’de olduğunu belirtmiştir (OECD, 2024). Tablo 1’de temel işgücü göstergeleri verilmiştir.

Tablo 1. Temel İşgücü Göstergeleri (Bin Kişi) (2024 Yılı)

İşgücü göstergeleri	Toplam	Kadın	Erkek
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	65 925	33 302	32 624
İşgücü	35 705	12 243	23 462
İstihdam	32 590	10 798	21 792
İşsiz	3 114	1 445	1 670
İşgücüne dahil olmayanlar	30 220	21 059	9 161
İşgücüne katılım oranı (%)	54,2	36,8	71,9
İstihdam oranı (%)	49,5	32,4	66,8
İşsizlik oranı (%)	8,7	11,8	7,1

Kaynak: TÜİK, 2025a.

Tablo 1 incelendiğinde, 2024 yılında 15 yaş ve üzeri toplam istihdam 32 590 000 kişi olup bunun 10 798 000 kişisini kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranı %36,8, istihdam oranı %32,4 olup erkeklere oranla düşük kalmaktadır. Kadınların işsizlik oranı ise %11,8 olup erkek işsizlik oranından yüksektir. Tablo 2’de eğitim durumuna göre temel işgücü göstergeleri verilmiştir.

Tablo 2. Eğitim Durumuna Göre Bazı Temel İşgücü Göstergeleri (15+Yaş) (2024 Yılı)

Eğitim durumu	İşgücüne katılım oranı (%)		İstihdam oranı (%)		İşsizlik oranı (%)	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okuryazar olmayan	14,6	28,5	14,2	26,3	3,2	7,6
Lise altı eğitimliler	27,5	65,1	25,2	60,4	8,4	7,2
Lise	38,5	73,6	32,1	67,2	16,6	8,6
Mesleki ve Teknik lise	43,8	82,2	36,1	76,6	17,6	6,9
Yükseköğretim	68,7	85,9	59,7	80,6	13,1	6,1

Kaynak: TÜİK, 2025b.

Tablo 2 incelendiğinde işgücüne katılım oranı ve istihdam oranı bakımından erkeklere göre kadınlar tüm eğitim düzeyleri bakımından geride bulunmaktadır. İşsizlik oranı bakımından ise erkeklerden daha fazla işsiz kadın olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kadınlar eğitim düzeyleri bakımından değerlendirildiğinde işgücüne katılım ve istihdam oranı en fazla yükseköğretim düzeyinde gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı açısından, kadınlar arasında en yüksek işsizlik oranı ise lise ve meslek lisesi mezunlarında görülmüştür.

Türkiye’de 2024 yılında 15 yaş ve üzeri toplam istihdam 32 590 000 kişidir. Tarım sektöründe istihdam edilen 4 743 000 kişi olup istihdam oranı %14,6’dır. Tarım sektöründe istihdam edilen 2 746 000 kişi erkeklerden oluşmakta ve %12,6’sı tarım istihdamında yerini almaktadır. Tarımda çalışan kadınlar 1 997 000 kişi olup istihdam oranı %18,5’tir (TÜİK, 2025c). Tablo 3’te istihdam edilen kişilerin işteki durumu verilmiştir.

Tablo 3. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (Bin Kişi) (2024 Yılı)

İşteki durum ³	Kadın		Erkek	
	Tarım	Tarım dışı	Tarım	Tarım dışı
Ücretli veya yevmiyeli	233	7 558	385	15 013
İşveren	7	178	50	1 272
Kendi hesabına	276	776	1 817	2 412
Ücretsiz aile işçisi	1 480	287	492	347
Toplam	1 997	8 802	2 746	19 046

Kaynak: TÜİK, 2025d.

Tablo 3’te tarımda istihdam edilen kadınların %74,1’inin ücretsiz aile işçisi oldukları görülmektedir. Kadınların %13,8’i kendi hesabına, %11,7’si ücretli ve yevmiyeli, %0,35’i ise işveren konumunda istihdam edilmektedir. Tarım dışında istihdam edilen kadınların %85,9’u ücretli ve yevmiyeli çalışmaktadır.

Ücretsiz aile işçiliği tarım sektöründeki kadın için ana ekonomik faaliyettir. Marjinal işlerde yoğunlaşan kadınlar çoğunluktadır. Tarım dışı iş olanağı kırsal kadınlar için daha sınırlıdır. Kırsal alandan kente göç kadınların çalışma olanak ve koşullarını da değiştirmektedir. Göç kadınları tarımdan uzaklaştırmakta ve ücretsiz aile işçisi olmaktan çıkarmaktadır. Kırsalda çalışan kadın sayısının azalması, istatistiklere kırsal istihdam oranlarının kadınlar aleyhine düştüğü şeklinde yansımaktadır (Kızılaslan, 2016).

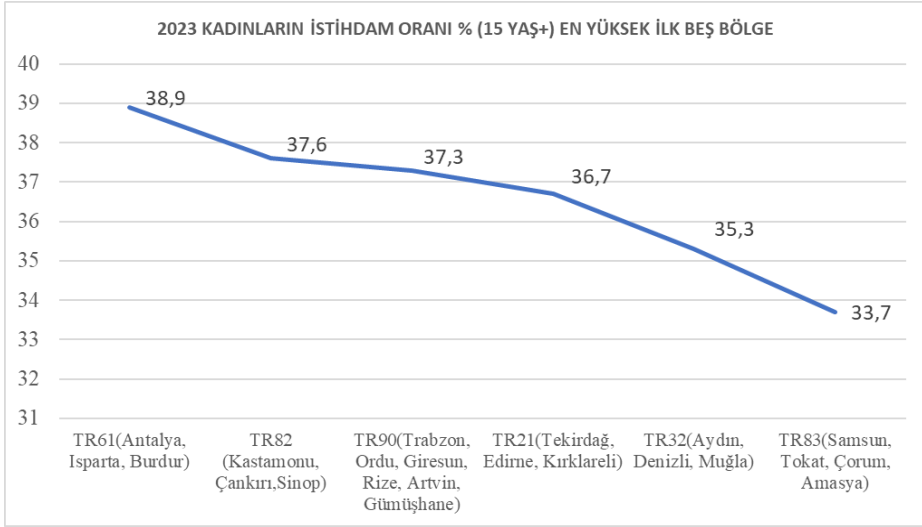
Kırsal kadınların kırdan kente göçünü durdurmak ve alternatif gelir kaynakları oluşturabilmek için kırsal alanda tarım dışı istihdam olanakları artırılabilir. Kadına yönelik yeni iş alanları yaratılabilir. Kırsal sanayi oluşturularak kadınların kırsalda iş bulmaları sağlanabilir. Kırsal sanayiye yapılacak yatırımlar teşvik edilerek hem yerel kalkınma hem de kadınlara çalışma alanları geliştirilebilir. Ayrıca geleneksel ürün üretim ve yapımı, kırsal

3 TÜİK 2024 yılı verilerinin 4 çeyreğinin ortalaması alınarak hesaplanmıştır

turizm gibi alternatif iş alanları oluşturularak pazar bulma konusunda öncülük edilebilir (Kızılaslan, 2015).

Genel olarak istihdam edilenlerin eğitim düzeylerine göre elde ettikleri ücret ve kazançla yönelik araştırmada, cinsiyetler arası ücret veya kazanç farkının tüm eğitim düzeylerinde erkek lehine gerçekleştiği ortaya konmuştur (TÜİK, 2024). Cinsiyete dayalı ücret farkının temel nedeni, istihdamda mesleki ve sektörel ayrımcılıktır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve normları, kadınların belirli meslek ve sektörlerde yoğunlaşmasına neden olmakta; bu durum ise ücret başta olmak üzere pek çok alanda kadınlar aleyhine kalıcı eşitsizlikler yaratmaktadır. Erkeklerin egemen olduğu veya daha çok erkeklerin çalıştığı sektörlerde ve pozisyonlarda genellikle daha yüksek ücretler sunulurken, kadınların yoğun olduğu sektörlerde ve işlerde daha düşük ücretler verilmektedir (Özçatal, 2023).

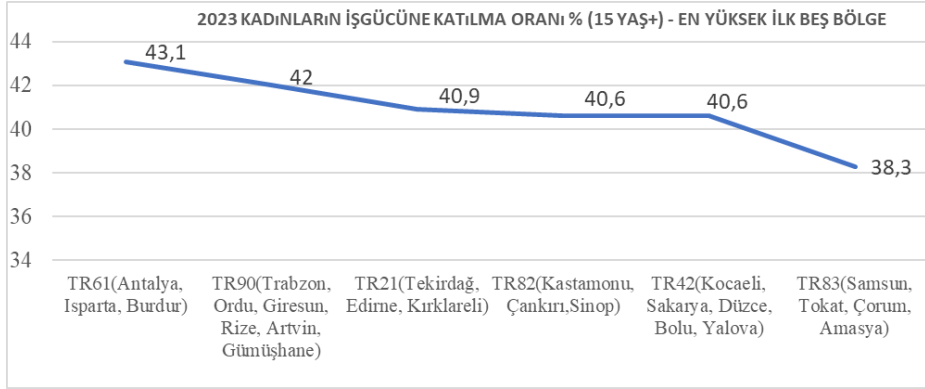
Grafik 1’de kadın istihdamının en yüksek olduğu bölgelere göre dağılımı görülmektedir.

Grafik 1. Kadın istihdamının bölgelere göre dağılımı (%), (Kaynak: TÜİK, 2025e).

Kadın istihdamının en yüksek olduğu ilk beş bölge, %38,9 oranla TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), %37,6 ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), %37,3 ile TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), %36,7 ile TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), %35,3 ile TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), %33,7 ile TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya) bölgeleridir. Kadın istihdamının en düşük olduğu bölge ise, %19,8 ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesidir.

Grafik 2’de kadınların işgücüne katılım oranlarının bölgelere göre dağılımı verilmiştir.

Grafik 2. Kadınların iş gücüne katılım oranının bölgelere göre dağılımı (%)
(Kaynak: TÜİK, 2025e)

Kadınların işgücüne katılım oranlarının en yüksek olduğu bölge TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) bölgesidir. Bunu sırasıyla TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) takip etmektedir. Kadın işgücüne katılım oranının en düşük olduğu bölge ise TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesidir. Samsun, Tokat, Çorum, Amasya illerini kapsayan TR83 bölgesi ise onuncu sırada yer aldığı görülmektedir.

KADIN İŞGÜCÜNÜN TARIMSAL ÜRETİME KATKILARINI ORTAYA KOYAN ARAŞTIRMALAR

Türkiye’de kırsalda geleneksel aile yapısı kadının üretime katılma, çalışma, ev içindeki durumunu belirlemektedir. Kırsalda kadın gerek ev içinde gerekse tarımsal üretimde yoğun bir emek göstermekte olup bu geleneksel toplum yapısı ile organize edilmektedir. Geleneksel toplum ve aile yapısı kadınların yaşamı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu yapı, kadınların toplumsal işlevlerini belirlemenin yanı sıra; kaynaklara erişim, haklardan yararlanma, emeklerinin karşılığını alma, gelir elde etme ve karar alma süreçlerinde söz sahibi olma durumlarını da şekillendirmektedir. Geleneksel yapı kadınların tarımsal üretimdeki payını görünmez bir yapıya kavuşturmaktadır. Tarımsal üretimde ücretsiz aile işçisi gibi çalışan kadınların yaptıkları bu işler ev işlerinin bir uzantısı gibi görülüp bu paya el konulmasına yol açmaktadır.

Kırsal kadın tarımsal üretimin her aşamasında yer almakta olup toprak, su ve biyolojik kaynaklar ile tarımsal girdileri kullanarak ekonomik-kırsal kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Geleneksel toplum yapısı kadınları sosyal güvencesi olmadan katkıda bulunmaya itmektedir. Kadınlar genellikle sosyal güvencesiz olarak tarım işletmelerinde üretim teknikleriyle ilgili emek yoğun işlerde çalışmaktadır. Bununla birlikte işletmecilik, finansman ve pazarlamaya ilişkin konuların içerisinde çok fazla bulunmamaktadırlar. Üretim tekniklerine ilişkin konularda dahi ekonomik ve sosyal gelişmelerin ekseninde tarımın

modernizasyonu, makinalaşmanın yoğunlaşması kadınları tarımsal üretimden koparmakta ve ev işlerine yönlendirmektedir. Kadınlar ev içi işlerde de yine emek yoğun bir profil sergilemekte, kararlara katılım ve kararların uygulanması noktasında göz önünde bulundurulmamaktadır.

Kırsal kadınlar yalnızca toprağı olan ve kendi arazisinde çalışan kadınlardan oluşmamaktadır. Toprağı olmayan veya ek gelir elde etmek için geçici-gezici ve mevsimlik işçilik yapan kadınlar da tarımsal üretimin içindedir. Bu kadınlar için biraz daha zorlu koşullar söz konusu olmaktadır. Bu durumun giderilmesi için çalışma refahlarını yükseltmeye yönelik kapsamlı önlemler alınmalıdır. Emeklerinin görünmezliği, işçi kadınlar açısından yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda gelir adaletsizliği, yasal haklara erişim, beslenme koşulları, eğitim olanakları, sağlık hizmetleri, çalışma süreleri ile hijyen ve bakım gibi birçok alanda da ortaya çıkmaktadır (Kızılaslan, 2015).

Kırsal alanda çiftçi denildiğinde erkekler anlaşılmaktadır. Sosyal olarak erkeğin mesleğı çiftçi kadının mesleğı ev hanımıdır. Ancak üretim sürecinde ve ekonomik olarak kadının tarımsal üretimde çalışması olağan bir durum olarak görülmekte emek görünmez kılınmaktadır. Bununla beraber son yıllarda kadının ulusal ve uluslararası kuruluşların da bu konudaki duyarlılık çalışmaları ile tarımsal üretimdeki rolünün açığa çıkarıldığını söylemek mümkündür. Kadınlar tarımsal üretim sürecindeki rollerinin bilinmesi, dezavantajlı bir grup olduklarının ortaya konmasıyla ulusal ve uluslararası çeşitli program ve projelerin içerisine alınmaya başlamıştır. Hatta bu programlarda kadına pozitif ayrımcılığa yönelik uygulamaların da olduğu görülmektedir (Kızılaslan, 2023).

Bu konuda yapılmış araştırmalar yerel düzeyde kırsalda kadının tarımsal üretime katılım şekline ilişkin bilgiler sunmaktadır.

Şahin ve Terin (2009) Van ilinin iki köyünde yapmış oldukları araştırmada, bitkisel üretimde kadınların tarımsal faaliyetlerin hepsine katıldıkları ancak en fazla çapalama, sulama ve hasat işlerinde yer aldıkları görülmüştür. Hayvansal üretimde ise kadınların, bitkisel üretime kıyasla daha yoğun bir şekilde yem hazırlığı, yemleme, ahır temizliği ve hayvan bakımı gibi tüm faaliyetlere katıldıkları belirtilmiştir.

Kızılaslan ve Yamanoglu (2010), Tokat ili köylerinde yaptıkları çalışmalarında kadınların bitkisel üretimde daha çok çapalama, yabani ot temizliği, hasat gibi işlerde çalıştıkları hayvansal üretimde ise en fazla süt sağımı görevini üstlendiklerini belirlemiştir.

Zahoort vd. (2013), Pakistan'da yaptıkları çalışmada kadınların bitkisel üretimde hasat ve ürün işleme, hayvansal üretimde sulama ve süt sağımı aşamalarına katıldıklarını tespit etmişlerdir.

Kızılaslan ve Erçoban (2013), tarafından Tokat ilinde yapılan çalışmada kadınların hemen hepsinin yaklaşık %90'dan fazlasının bitkisel üretimin her

aşamasına katıldıkları belirlenmiştir. Hayvansal üretimde ise süt ürünleri üretimi ve sağım işlerinde aktif rol aldıkları ortaya konmuştur.

Kutlar vd. (2013), Burdur ilinde süt sığırı yetiştiriciliği yapan işletmelerde kadınların yoğun olarak işgücüne katıldığını belirlemiştir. Ancak alınan kararlarda çok fazla etkin olmadıkları hatta bazı ailelerde görüş dahi bildiremedikleri saptanmıştır.

Mulugeta ve Amsalu (2014), Etiyopya’da yaptıkları çalışmada kadınların hayvansal üretimde ahır temizliği, gübre toplama, süt ürünlerin hazırlanması ve satış aşamalarına katıldığını belirlemiştir.

Yavuz vd. (2018), Erzurum, Erzincan ve Bayburt’ta yaptıkları araştırmalarında kadınların en yoğun olarak katıldığı bitkisel üretim aşamalarının Erzurum ve Erzincan’da hasat, Bayburt’ta çapalama olarak belirlemiştir. Her bir ilde en az katıldıkları faaliyetin ürün pazarlaması olduğu bulunmuştur. Kadınların en yoğun olarak katıldığı hayvansal üretim aşamaları sağım ve süt işleme iken, en az katıldıkları faaliyet kırpma işlemi olarak tespit edilmiştir.

Yılmaz vd. (2019) Tekirdağ İli Merkez köylerinde yapmış oldukları çalışmada kadınların gerek bitkisel gerekse hayvansal üretimin her aşamasına katıldıklarını belirlemişlerdir. Bununla birlikte bitkisel üretimde en fazla çapalama ve ekim-dikimde yer alırken, hayvansal üretimde süt sağımı ve beslemede yer almaktadırlar.

Kılıç vd. (2020), Samsun ili Çarşamba ve Terme İlçelerinde fındık yetiştiriciliğinde kullanılan işgücünün %36,70’inin kadın işgücü olduğunu belirlemiştir. Ancak özellikle kredi kullanımı, pazarlama ve tarımsal eğitimle ilgili karar alma noktasında kadınların etkisinin düşük olduğu gözlenmiştir.

Anderson vd. (2020), tarımda kadınların güçlendirilmesine yönelik literatür çalışmalarını incelemişlerdir. Kadınların tarımsal kaynaklar, yönetim ve üretim ve gelirle ilgili karar alma yetkisinin artması güçlendirme olarak tanımlanmaktadır. Bulgular, kadın çiftçilere yatırım yapmanın getirilerinin çeşitli bağlamlarda önemli olabileceğini ancak tarımda kadınları güçlendirmenin ekonomik getirilerine ilişkin tahminlerin sınırlı kaldığını göstermektedir.

Aziz vd. (2021), Pakistan’da AJK’deki (Azad Jammu ve Kashmir) kırsal hanelerdeki kadınlar erkeklerden daha aktif olsalar ve gıdaların hazırlanması, depolanması ve işlenmesi ve hayvancılıkla ilgili birçok aktivitede önemli bir rol oynasalar da kadınların kaynaklara erişimi ve kaynaklar üzerinde karar alma yetkisinin sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal ve kültürel normlar kadınların yoksunluğunun önde gelen nedenleri olarak ifade edilmiştir. 2019 yılına kadar Hindistan tarafından bir eyalet olarak yönetilen Jammu ve Kashmir bölgesinin güney kısmı Hindistan’ın, kuzey kısmı ise Pakistan’ın kontrolüne geçmiştir. Bu çalışma Pakistan kontrolündeki bölgede yapılmıştır.

Kızılaslan ve Demigan (2021), Çorum ili köylerinde kadınların bitkisel üretimde yoğun olarak yabancı ot temizliği ve çapalamada iş yüklenediklerini tespit etmiştir. Hayvansal üretimde ise hayvan bakım ve besleme işlerini yapmakta olduklarını ifade etmişlerdir.

Arce vd. (2022), Güney İspanya’da incelenen süt keçisi çiftliklerinde, aile birimini oluşturan kadın ve erkeklerin borçlanma ve ev harcamaları gibi karar alma süreçlerine eşit şekilde katıldıklarını ve bu tür çiftliklerin yaygın olduğunu belirtmiştir. Ancak, çok az kadın çiftliklerin sahibidir veya pazarlama sürecinde bağlayıcı kararlar almaktadır. Daha önce kadınların kontrolü veya katılımı altında olan ticarileştirme, genellikle kontrolün erkeklere devredilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu İspanyol kırsal toplumunu karakterize eden önemli bir olaydır. Keçi çiftliklerinde çalışan kadınlar arasında, çocukların ve yaşlıların bakımını üstlenerek ailede önemli bir kuşaklar arası destek sağlayanların sayıca baskın olduğu görülmektedir. Kadınların hem tarımsal faaliyetlerde hem de ev işlerinde yer alması, bir kadının çalışma saatlerinin gelişmiş ülkelerde refah için düşünülen günlük çalışma süresini aşmasına neden olur. İncelenen çiftliklerde, kadınların üretim değişkenleri üzerinde önemli bir pozitif etkisi tespit edilmiştir; kadınların hayvan bakımına ayırdıkları günlerin büyük bir kısmı sağım ve yavru bakımından oluşmakta olup, bu durum üretim sonuçlarını olumlu yönde etkilemektedir.

Ahemad ve Katoch (2022), Jammu ve Kashmir bölgesinin Hindistan’ın kontrolünde kalan güney kısmında yaptıkları araştırmada kırsal kadınların ev işlerinde 24 saat çalıştıklarını, gelirlerinin artırılması gerekliliğini belirtmiştir. Aynı zamanda çok iş yüklerine karşılık toplumda karar alma yetkilerinden yoksun olduklarını ortaya koymuşlardır.

Pilgeram, Dentzman ve Lewin (2022) tarafından ABD tarımında ırk ayrımcılığı bağlamında kadınlar üzerine yapılan araştırmalar, zorluklara rağmen kadınların bu erkek egemen meslekte kendilerine nasıl alan açtıklarını ve açmaya devam ettiklerini ortaya koymaktadır. Siyahi kadınların beyaz kadınlara göre daha fazla çiftçi rolü üstlendiği görülmektedir. Kadınların ABD’deki her eyalette çiftçilik yaptığını ve en büyük oranların Teksas, Kaliforniya ve Pensilvanya’da kümelendiğini göstermektedir.

Dağlı ve Akıllı (2022), tarafından yapılan çalışmada, Aksaray ili üç farklı köyünde kadınların bitkisel üretimde çapalamaya en fazla katıldıkları, hayvansal üretimde ise hemen hemen tüm işlere hayvan bakımı-besleme, sağım, tezek yapımı-toplama, ahır temizliği vb gibi katıldıkları görülmüştür. Bitkisel ürünlerin işlenmesi (bulgur, reçel vb) ve hayvansal ürünlerin işlenmesi (peynir, yoğurt vb) faaliyetlerin tamamı kadınların elinden çıkmaktadır.

Kızılaslan ve Otcu (2023), çalışmalarında Tokat ili merkez köylerindeki kadınların bitkisel üretimde tohum ekme, çapalama, yabancı ot temizliği ve

hasat faaliyetlerine en fazla katıldıklarını tespit etmiştir. Hayvansal üretimde ise, en fazla süt sağımı ve beslemede aktif rol üstlenmişlerdir.

Kızılaslan'ın (2023), Tokat ilinde yapmış olduğu araştırmada, %90 ve üzeri kadın çiftçilerin hem bitkisel hem hayvansal üretim yapmakta olduklarını tespit etmiştir. Hayvancılıkla ilgili verilen ahır ve süt hijyeni, meme hastalıkları, sağlıklı peynir üretimi gibi eğitimlerin büyük çoğunluğuna gönüllü olarak katıldıkları belirlenmiştir. Kadının üretimin her aşamasında etkin olduğu vurgulanarak geleneksel yöntemlerin değiştirilmesi ve yeni bilgilerin yaygınlaştırılıp benimsetilmesinin kadına yönelik yayım eğitimleri ile mümkün olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Arısoy vd. (2024), Konya ili Derbent İlçesinde kadınların tarımsal üretime aktif katılım sağladıklarını, çalışkan ve girişimci özelliklerinin bulunduğunu belirlemiştir.

Arslan ve Korcan (2024) Uşak İlyaslı köyünde yapmış oldukları çalışmada, köyün gelir kaynaklarının tarımdan uzaklaşıp sanayiye kaydığı ve tarımın geçimlik üretim olarak yapıldığını görmüşlerdir. Geçimlik üretim olarak yapılan tarımsal faaliyetlerin sorumluluğu ise kadınlara bırakılmıştır. Kadının üretim ve yeniden üretim süreçlerindeki rolünün aksine karar alma sürecinde etkisinin aynı oranda olmadığı görülmüştür.

Yüzbaşıoğlu ve Kızılaslan (2024), Osmaniye ili Düziçi İlçesi köylerinde yaptıkları araştırmada, kadınların %99,47'sinin tarımsal faaliyet süresini yıl boyu olarak ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Kadınların gerek bitkisel gerekse hayvansal üretim faaliyetlerinin tümüne katıldığı belirlenmiştir.

Arıntyas (2024), araştırmasında Endonezya'nın Yogyakarta kentinde tarıma yaptıkları önemli katkılara rağmen kadın çiftçilerin arazi, kredi ve bilgi gibi kaynak eksikliğiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Oluşturulan sosyal normlar, kadınları daha az zorlu görevlere yönlendirebilirken, karar alma gücü sıklıkla erkeklerde bulunmaktadır. Bu kalıcı cinsiyet önyargıları, tam potansiyellerini engellemekte ve yetkilerini kısıtlamaktadır.

SONUÇ

Kadın işgücü, tarım sektöründe üretimin sürekliliğinin sağlanmasında, verimliliğin artırılmasında ve kırsal ekonominin canlandırılmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Kadınlar, çoğu zaman görünmez emek yüküyle aile çiftliklerinin devamlılığını sağlamanın yanı sıra, hayvancılıktan bitkisel üretime kadar geniş bir yelpazede aktif biçimde yer almakta; üretim süreçlerinin her aşamasına katkı sunmaktadır. Ancak kadınların bu katkıları istatistiklere yeterince yansımamakta, sosyal ve ekonomik haklara erişimleri sınırlı kalmakta ve çoğu zaman karar alma mekanizmalarında temsil edilememektedir.

Kadınların gelişmekte olan ülkelerde tarımsal üretimin her aşamasına katıldığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde tarımda çalışan kadınlar yabancı

işgücü olarak çalıştırılmakta ve yine üretimin her aşamasına katılmaktadır. Kırsalda kadınlar hem işletmenin hem ailenin hem de üretimin merkezinde bulunmaktadır. Kadın evinde aile işlerini yürütmekte, tarla ve bahçede çalışmakta ve üretmekte, ahırda-ağılda hayvanlarına bakmaktadır. Kırsalda aileyi yaşama bağlayan en önemli faktör kadınlardır. Kadınlar tüm işgücü piyasalarında olduğu gibi tarım sektöründe de önemli bir katma değer yaratmaktadır. Tarımda sürdürülebilirliği sağlamada da kadınların çok önemli bir paya sahip olduğunu görülmektedir. Adil ve demokratik bir ücret dağılımı kadınların motivasyonunun da önemlidir. Tarım sektöründe emeklerinin görünür kılınması kadına güç katacaktır.

Bu bağlamda, kadın işgücünün tarım sektöründeki rolünü güçlendirmek için eğitim, finansmana erişim, örgütlenme ve sosyal güvenceye yönelik politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet temelli kalıp yargıların dönüştürülmesi ve kadınların tarımsal üretimdeki görünürlüğünün artırılması, kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, kadın emeğinin sadece desteklenmesi değil, aynı zamanda kırsal toplumlarda sosyal statüsünün güçlendirilmesi de tarım sektöründe daha dengeli ve adil bir kalkınmayı mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahemad, S. ve Katoch, O. R. (2022). Role Of Self-Help Groups (Shgs) in Enhancing Incomes Of Rural Women in J&K, India. *South Asian Journal of Social Studies and Economics*, 16(1), 24-32.
- Anderson, C. L., Reynolds, T. W., Biscaye, P., Patwardhan, V. ve Schmidt, C. (2021). Economic Benefits Of Empowering Women In Agriculture: Assumptions And Evidence. *The Journal of Development Studies*, 57(2), 193-208.
- Arce, C., Díaz-Gaona, C., Sánchez-Rodríguez, M., Sanz-Fernández, S., López-Fariña, M. D. ve Rodríguez-Estévez, V. (2022). The Role Of Women On Dairy Goat Farms In Southern Spain. *Animals*, 12(13), 1686.
- Arısoy, H., Güleç, S., Demet, F. ve Gedikli, F. (2024). Kırsal Kalkınmada Kadın Emeğinin Önemi: Konya İli Derbent İlçesi Örneği. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 229-241.
- Arıntyas, A. P. R. D. A. (2024). Women, Agriculture, And Villages: A Community Of Empowerment Study To Achieve Wellbeing And Sustainable Development. *Journal of Agrosociology and Sustainability*, 2(1), 1-16.
- Arslan, H., ve Korcan, R. (2024). Kırsal Alanda Kadınların Üretim ve Haneçi Karar Süreçlerine Katılımı: Uşak İlyaslı Köyünde Fenomenolojik Bir Araştırma. *Journal of Geography*, (49), 1-17.
- Asadullah, M. N. ve Kambhampati, U. (2021). Feminization Of Farming, Food Security And Female Empowerment. *Global Food Security*, 29, 100532.
- Aziz, N., Ren, Y., Rong, K. ve Zhou, J. (2021). Women's Empowerment In Agriculture And Household Food Insecurity: Evidence From Azad Jammu & Kashmir (AJK), Pakistan. *Land Use Policy*, 102, 105249.
- Dağlı, A. ve Akıllı, A. (2022). Hayvansal Üretim Faaliyetlerinde Kadın İşgücünün Rolü: Eski İlçe Örneği. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 56-70.
- Euronews, (2024). <https://tr.euronews.com/business/2024/08/12/turkiyede-kadınlar-erkeklerle-gore-yuzde-11-daha-fazla-kayit-disi-calisiyor> (Erişim Tarihi: 11.02.2025)
- ILO (International Labour Organization), (2025). Tarım; Plantasyonlar; Diğer Kırsal Sektörler, <https://www.ilo.org/industries-and-sectors/agriculture-plantations-other-rural-sectors> (Erişim Tarihi: 11.02.2025)
- Kılıç, O., Aydın Eryılmaz, G. ve Boz, İ. (2020). Fındık Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerde Kadınların İşgücüne Katılımı ve İşletme Kararlarına Etkisi: Samsun İli Örneği, Türkiye. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 150-155.
- Kızılaslan, N. (2015). Türkiye’de Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmada Kadının Rolü, *Türktarım, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Dergisi*, 222, 30-34, (Mart-Nisan,2015).
- Kızılaslan, N. (2016). Türkiye’de Kırsal Kalkınma Perspektifinde Kadın, “Women From The Rural Development Perspective In Turkey”, *Kırsal Kalkınma Dergisi, (Rural Development)*, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, 4, 30-39, ISSN: 2149-472X, Nisan-Mayıs- Haziran.
- Kızılaslan, N. ve Ymanoğlu, A. (2010). Kırsal Alanda Kadınların Tarımsal Üretime Ve Aile İçi Kararlara Katılımı: Tokat İli Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13), 154-166.
- Kızılaslan, N. ve Erçoban, M. (2013). A Comparative Analysis Of Participation Of Women To Agricultural Activities And Utilization Possibilities Of Agricultural Extension (Survey At Center Of Tokat Province), *Research&Reviews in Biosciences (RRBS)*, 7 (9), 349-362.
- Kızılaslan, N. ve Demigan, Z. (2021). Kadının Çalışmasına Yönelik Tutum ve Cinsiyet Rollerini (Çorum İli Merkez Köyler Örneği). *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 10 (3), 23-37.
- Kızılaslan, N. ve Otcu, M. (2023). Kırsalda Kadınların Tarımsal Faaliyetlere ve Kararlara Katılımının İncelemesi: Tokat İli Merkez İlçe Örneği. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 12(1), 167-180.
- Kızılaslan, N. (2023). Hayvancılık Eğitimlerinin Kırsal Kadınların Tutum ve Davranışlarına Etkisi (Tokat İli Merkez İlçe Araştırması). *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 12(2), 138-148.
- Kutlar, İ., Kızılay, H. ve Turhanoğulları, Z. (2013). Kırsal Alanda Kadınların İşgücüne ve Kararlara Katılımını Etkileyen Sosyo Ekonomik Faktörlerin Belirlenmesi: Burdur İli Örneği. *Akdeniz University Journal of the Faculty of Agriculture*, 26(1), 27-32.

- Mulugeta, M. ve Amsalu, T. (2014). Women's Role and Their Decision Making In Livestock and Household Management, *Journal of Agricultural Extension and rural Development*, 6 (11): 347-353.
- OECD, (2024). Labour Market Statistics. <https://www.oecd.org/en/data/insights/statistical-releases/2024/04/labour-market-situation-updated-april-2024.html>(Erişim Tarihi: 26.02.2025)
- Özçatal, E. Ö. ve Güven, P. (2022). Covid-19 Krizi Sürecinin Kadınların Kayıt Dışı İstihdamına Etkileri. *Politik Ekonomik Kuram*, 6 (1), 73-101.
- Özçatal, E. Ö. (2023). Sosyo-kültürel ve Yapısal Faktörler Temelinde İşgücü Piyasasında Kadınların Ekonomik Güçlenme Süreci Önündeki Sorunları ve Nedenleri. *Fiscaoeconomia*, 7(3), 2539-2571.
- Pilgeram, R., Dentzman, K. ve Lewin, P. (2022). Women, Race And Place In US Agriculture. *Agriculture and Human Values*, 39(4), 1341-1355.
- Şahin, K. ve Terin, M. (2009). Van İlinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri Farklı İki Köyündeki Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılımı ve Tarımsal Yayım İlişkin Görüşleri. *Akdeniz University Journal of the Faculty of Agriculture*, 22(1), 39-49.
- TÜİK, (2024). İstatistiklerle Kadın, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675> (Erişim Tarihi: 26.02.2025)
- TÜİK, (2025). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783> (Erişim Tarihi: 19.02.2025)
- TÜİK, (2025a). İşgücü İstatistikleri. Temel İşgücü Göstergeleri. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108> (Erişim Tarihi: 17.04.2025)
- TÜİK, (2025b). İstihdam İşsizlik ve Ücret. Eğitim Durumuna Göre Temel İşgücü Göstergeleri. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> (Erişim Tarihi: 07.04.2025)
- TÜİK, (2025c). İşgücü İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-IV-Ceyrek:-Ekim-Aralik,-2024-53520> (Erişim Tarihi: 19.02.2025)
- TÜİK, (2025d). İşgücü İstatistikleri. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu., <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>(Erişim Tarihi: 17.02.2025)
- TÜİK, (2025e). İstatistiklerle Kadın, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2024-54076> (Erişim Tarihi:25.04.2025)
- Yavuz, F., Terin, M., Sharih Shivan, M., Akay, B., Okan Güler, İ. ve Ağsu, K. (2018). Kadınların Tarımsal Üretim Faaliyetlerine Katılımı Üzerine Bir Analiz: Kuzeydoğu Anadolu TRA1 Bölgesi Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 24(2), 185-192.
- Yılmaz, E., Özdemir, G., Oraman, Y., Unaktan, G. ve Konyalı, S. (2019). Tarımsal Üretimde Kadınların Karar Alma Süreçlerine Katılımı ve Kooperatiflerden Beklentileri. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 71-81.
- Yüzbaşıoğlu, R. ve Kızılaslan, N. (2024). Kırsal Kesimdeki Çiftçi Kadınlarının Genel Durumu (Osmaniye İli Düziçi İlçesi Örneği). *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 13(3), 19-29.
- Zahoor, A., Fakher, A., Ali, S. ve Sarwar, F. (2013). Participation Of Rural Women In Crop And Livestock Activities: A Case Study Of Tehsil Tounsa Of Southern Punjab (Pakistan). *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, 2(12): 98-121.